

Нагайчук О. В., кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри техніко-технологічних дисциплін,
охорони праці та безпеки життєдіяльності
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
м. Умань
e-mail: nagaychuk.ov@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ОХОРОНИ ПРАЦІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ СВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ТЕХНОЛОГІЇ»

Анотація. У статті обґрунтовується актуальність формування компетентностей з безпеки життєдіяльності та охорони праці у майбутніх вчителів технологій. Здійснено аналіз понять «компетенція», «компетентність» у психолого-педагогічній літературі. Обґрунтовано перелік фахових компетенцій з БДЖ та ОП, якими мають оволодіти студенти у процесі технологічної освіти.

Ключові слова: вчитель технологій, компетентності, компетенції, загальні та фахові компетентності, результати навчання, дисципліна «Основи охорони праці» та «Безпека життєдіяльності».

Occupational Safety and Health Competencies Formation in Future Technology Teachers in the Process of Professional Training

Abstract. The article substantiates the relevance of occupational safety and health competencies formation for future technology teachers. The analysis of the concepts "competence" and "competency" in psychological and pedagogical literature has been carried out. As a result of the analysis of the professional activity status of teachers in educational branch "Technology" and students' training at professional and technological education departments of higher education institutions a number of inconsistencies has been formulated.

Key words: technology teacher, competence, competency, general and professional competencies, learning outcomes, discipline "Fundamentals of labor protection" and "Health safety".

Постановка наукової проблеми. Сучасна педагогічна освіта поступово переорієнтовується з когнітивно-зорієнтованої моделі підготовки фахівців на особистісно-зорієнтовану, побудовану на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії, партнерства, співпраці всіх учасників освітнього процесу. Про це свідчать положення Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, нові редакції закону України «Про вищу освіту». Тобто поняття «компетентність» знаходиться нині в епіцентрі світової думки, оскільки розкриває якісно нові перспективи розуміння місії освіти та життєвих результатів освітньої діяльності.

Запровадження компетентнісного підходу, передбачає безповоротний відхід від предметоцентризму та спрямованість на студентоцентроване навчання, ідея якого максимально забезпечити студентам шанси отримати

перше місце роботи на ринку праці, підвищення їхньої «вартості» у роботодавців.

Для педагогічних ВНЗ формування фахових компетенцій з охорони праці та безпеки життєдіяльності особливо важливе, оскільки вчителі несуть особисту відповідальність за збереження життя і здоров'я учнів під час навчально-виховного процесу; відповідають за безпечне проведення навчально-виховного процесу; повинні вміти проводити інструктажі з учнями з охорони праці під час навчальних занять; повинні вміти проводити профілактичну роботу щодо запобігання травматизму серед учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що питанням структури й особливостей фахових компетентностей у галузі української освіти займалися Н. Бібік, А. Маркова, І. Родигіна, А. Хуторський та ін.

Основи компетентнісного підходу з безпеки життєдіяльності та охорони праці висвітлено в працях В. Бегуна, О. Бутова, С. Величка, І. Грицюка, В. Джигирей, В. Жидецького, Є. Желіби, О. Запорожця, В. Зацарного, В. Заплатинського, І. Кобилянської, Г. Кондрацької, В. Кузнецова, В. Лапіна, В. Мухина, І. Пістуна, Ю. Скобло, А. Романчука, В. Шияна, З. Яремка та ін.

Проте, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема формування фахових компетенцій з безпеки життєдіяльності та охорони праці майбутніх вчителів технологій у педагогічній теорії та практиці висвітлені недостатньо. Зокрема, не сформовано та не обґрунтовано перелік професійних компетенцій з БДЖ та ОП, які мають набути студенти в процесі технологічної освіти.

Мета і завдання статті: сформувати й обґрунтувати перелік фахових компетенцій з безпеки життєдіяльності та охорони праці, якими мають оволодіти студенти у процесі технологічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Провідне місце у структурно-логічній схемі професійної підготовки вчителя освітньої галузі «Технології» належить нормативним дисциплінам «Безпека життєдіяльності» та «Основи охорони праці», оскільки вони використовують досягнення й методи фундаментальних та прикладних наук.

Сучасні стандарти вищої освіти акцентують увагу на інтеграції навчальних дисциплін, що потребує з'ясування механізму реалізації взаємозв'язків між дисциплінами з урахуванням професійної спрямованості в ході добору їхнього змісту. З наданням повної автономії вищим навчальним закладам у встановленні обсягів та структури підготовки майбутньої фахівців, більшість деканатів об'єднали дисципліни «Безпека життєдіяльності» та «Основи охорони праці» в один інтегрований курс «Безпека життєдіяльності та охорона праці».

Проблема системи вищої технологічної освіти полягає у тому, що рівень знань студентів залишається основним критерієм в оцінюванні рівня підготовленості фахівців, оскільки освіта все ще орієнтована на знання, уміння й навички як кінцевий результат (предметоцентризм); не усвідомлення викладачами необхідності орієнтації на студентоцентризм, в основі якого є

компетентнісна модель фахівця; також наявним є протиріччя між вимогами сучасного ринку праці до підготовки майбутніх учителів та рівнем їхніх фахових компетентностей, які не відповідає світовим стандартам; викладання технологічних дисциплін здійснюється переважно без урахування міжпредметних зв'язків БЖД та ОП, які не інтегруються в майбутню професію.

Ключовими категоріями студентоцентрованого навчання є компетентності та результати навчання. Проблема визначення понять «компетенція», «компетентності» стали об'єктами суперечок та обговорень між багатьма педагогами. Поняття «компетентність» трактується як «здатність особистості до здійснення якої-небудь діяльності, яких-небудь дій», в свою чергу «компетенція» – «це зміст компетентності, тобто ті знання, уміння, досвід, які мають бути засвоєні для формування здатності та готовності виконувати відповідну діяльність». Таким чином, компетентність можна вважати інтеграційною якістю особистості, а компетенцію – результатом освіти – системою знань, умінь і досвіду, що засвоєна студентами для формування здатності та готовності виконувати відповідну діяльність [3].

Компетентною вважається людина, яка має достатні знання в якій-небудь галузі, тому компетенцію стали часто вживати як складову компетентності. У понятті «компетентність» відображена практична спрямованість освітнього процесу. Компетентність формується та виявляється в практичній діяльності, передбачає ефективну діяльність, та підвищує ефективність вирішення якої-небудь задачі або виконання якої-небудь дії [1].

Розвиток компетентностей є метою освітніх програм. Компетентності формуються в різних навчальних дисциплінах і оцінюються на різних етапах. Отже термін «компетенція» служить для позначення інтегрованих якостей майбутнього випускника, тобто характеризує результат процесу освіти. Тому функціональний репертуар компетентності об'єктивно вмотивований освітніми нормами і стандартами.

За загальноприйнятою класифікацією компетентності поділяють на дві групи: загальні компетентності (*generic competences, transferable skills*) та фахові (предметно-спеціальні) компетентності (*subject specific competences*), які визначають профіль освітньої програми та кваліфікацію студента - випускника.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти, показником її якості визначено компетентності, які становлять основу її професійного аспекту, оскільки необхідні для діяльності в сфері обраної професії. Тому більшість освітян сходяться на думці, що предметно-спеціальні (фахові) компетентності характеризується наявністю у фахівця не стільки значного обсягу знань і досвіду, скільки вмінь актуалізувати накопичені знання та вміння в потрібний момент і використати їх у процесі реалізації своїх професійних функцій [2]. Виходячи з цього, фахова компетентність виражається в здатності правильно оцінити ситуацію, що склалась і умінні знайти необхідне рішення, аби досягнути найкращих результатів у професійній діяльності.

Діяльність вчителів освітньої галузі «Технології» передбачає, що на кожному уроці учнями має бути виконана практична робота. Таким чином, майбутніх фахівців освітньої галузі «Технології» необхідно мотивувати на

кожному уроці звертати увагу на дотримання учнями правил безпечної роботи у навчальних майстернях, основ гігієни праці та виробничої санітарії, навчати їх безпечним прийомам роботи із верстатами та інструментами, ознайомлювати із заходами попередження виробничого травматизму, звертати увагу на дотримання правил електробезпеки та пожежної безпеки.

Формування фахової компетенції з питань безпеки включає наступні аспекти: формування умінь і навичок з видів діяльності, які здійснюються не тільки в безпечних умовах, але і в умовах ризику; спеціальну теоретичну підготовку до безпечної життєдіяльності (осмислення загальних проблем ризику, безпеки, небезпеки тощо); психологічну підготовку до безпечної життєдіяльності (формування сміливості, рішучості, готовності до діяльності в умовах прийняттого ризику тощо); розвиток якостей особистості, необхідних для безпечної життєдіяльності (далекоглядності, гуманності, оптимістичність тощо, як основи безпеки окремої людини і суспільства в цілому) [2].

Очевидним є факт неможливості існування жодного загальноприйнятого переліку фахових (предметно-спеціальних) компетентностей, в силу їх предметної специфічності.

Фахова компетентність з безпеки життєдіяльності характеризує стосунки вчителя технологій з професійним простором і містить такий вимір безпеки, який пов'язаний безпосередньо професійною діяльністю і зумовлений нею. Таким чином, фахова компетентність з БЖД та ОП є результатом опанування набором компетенцій, які ми визначили виходячи із мети та завдань цих дисциплін:

1. Здатність визначати та ефективно виконувати функції, обов'язки і повноваження з охорони праці та безпеки життєдіяльності на робочому місці, відповідно до посади та професійної діяльності;

2. Здатність застосовувати знання законодавства та державних стандартів України про охорону праці та безпеку життєдіяльності;

3. Здатність організовувати власну діяльність відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці (передбачає готовність студента застосовувати набуті можливості (знання, уміння, навички й особистісні якості) для безпечної реалізації себе у повсякденному житті та професійній діяльності);

4. Здатність здійснювати методичне забезпечення і проведення навчання, інструктажів та перевірки знань з питань охорони праці серед учнів;

5. Здатність оцінювати дотримання санітарно-гігієнічних вимог до навчальних закладів та підприємств, забезпечувати нормальні метеорологічні умови на виробництві;

6. Вміння оцінювати середовище перебування щодо особистої безпеки, безпеки колективу, суспільства, провести моніторинг небезпечних ситуацій і обґрунтувати головні підходи та засоби збереження життя, здоров'я та захисту працівників в умовах загрози та виникнення небезпечних і надзвичайних ситуацій;

7. Здатність дотримуватись вимог безпеки до виробничого обладнання, технологічних процесів та організовувати безпечне виконання робіт; (важливе

усвідомлення головного принципу – безумовності пріоритетів безпеки під час вирішенні будь-яких професійних і особистісних завдань).

8. Здатність обґрунтувати та забезпечити виконання у повному обсязі заходів з колективної та особистої безпеки в межах своїх повноважень.

Таким чином, змістове наповнення фахової компетентності з БЖД та ОП становлять фахові знання, практичні вміння й навички, професійні особистісні якості майбутнього вчителя освітньої галузі «Технології».

Оскільки, студент може стати компетентним в галузі охорони праці тоді, коли своїми зусиллями здобуде інформаційні ресурси для певної діяльності, випробує різні моделі поведінки в її процесі та обере з-поміж них ті, що найбільше відповідають ситуації що склалась. Тому завдання курсу «Безпека життєдіяльності та охорона праці» полягає в ознайомленні студентів із наявними в людства ресурсами для компетентної діяльності й надати їм достатні можливості випробувати різні способи їх використання, різні стратегії поведінки в реальних та змодельованих з навчальною метою ситуаціях.

Здатність ефективно працювати і діяти у соціумі є основою професійної компетентності, тому здатність працювати та діяти безпечно – основа компетентностей з безпеки життєдіяльності та охорони праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасний розвиток та функціонування суспільства вимагає здійснювати фахову підготовку вчителів освітньої галузі «Технології» з урахуванням знань з охорони праці, та здатні забезпечити безпеку у виробничій і поза виробничій діяльності, й в умовах надзвичайних ситуацій. Такі фахівці повинні мати поглиблене знання специфіки діяльності в різних галузях, можливість входу в світовий інформаційний простір, вивчення й практичного втілення сучасного зарубіжного досвіду в галузі охорони праці. Таким чином, подальшого дослідження потребує робота над узгодженістю не лише з іншими дисциплінами професійної підготовки, й між собою навчальних програм дисциплін циклу безпеки життєдіяльності, що в свою чергу зумовлює потребу у розробці нових форм та методів фахової підготовки вчителів технологій.

Список використаних джерел:

1. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів технологій : колективна моногр. / авт. кол.: А.М. Гедзик, О.М. Коберник, С.І. Ткачук, С.М. Ящук [та ін.]. – Умань: Видавець «Сочинський М.М.», 2017. – 280 с.

2. Концепція освіти з напрямку «Безпека життя і діяльності людини» / В.О. Кузнецов, В.В. Мухин, О.Ю. Буров [и др.] // Інформаційний вісник «Вища освіта». – 2001. – № 6. – С. 6–17.

3. Педагогический словарь : для студ. высших и средних педаг. учеб. заведений / сост. Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : Издат. Центр «Академия», 2000. – 176 с.